

ЗМІСТ І СУТНІСТЬ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CONTENTS AND SATISFACTION OF THE PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE STRUCTURE OF THE TEACHER OF HIGHER EDUCATION

У статті розглянуто зміст і сутність структури професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти, що є основним показником професійного розвитку кожного викладача. Проаналізовано зміст і сутність професійно-педагогічної компетентності викладача, визначено шляхи її формування, виокремлено певні критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності викладача. Установлено, що професійно-педагогічна компетентність викладача в багатьох випадках визначається специфікою виконуваної професійної діяльності та її приналежністю до визначених типів професій.

Ключові слова: освіта, професійно-педагогічна компетентність, компетентність, викладач, заклади вищої освіти.

В статье рассмотрено содержание и суть структуры профессионально-педагогической компетентности преподавателя учреждения высшего образования, которая является основным показателем профессионального развития каждого преподавателя. Проанализировано содержание и суть профессионально-педагогической компетентности преподавателя, определены пути ее формирования, выделены определенные критерии и показатели сформиро-

ванности профессионально-педагогической компетентности преподавателя. Установлено, что профессионально-педагогическая компетентность преподавателя во многом определяется спецификой выполняемой профессиональной деятельности и ее принадлежностью к определенным типам профессий.

Ключевые слова: образование, профессионально-педагогическая компетентность, компетентность, преподаватель, учреждения высшего образования.

The article deals with the content and essence of the structure of vocational and pedagogical competence of the teacher of higher education institution, which is the main indicator of the professional development of each teacher. It is analyzed that in the content and essence of teacher's professional and pedagogical competence, their ways of formation are determined, and certain criteria and indicators of formation of teacher's professional and pedagogical competence are identified. It has been established that the teacher's professional and pedagogical competence in many cases is determined by the specifics of the performed professional activity and its affiliation with the certain types of professions.

Key words: education, professional-pedagogical competence, competence, teacher, institutions of higher education.

УДК 37.013.46

Криштанович М.Ф.,
докт. держ. упр., доцент,
професор кафедри педагогіки
та соціального управління
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині будь-яка освіта потребує модернізації, оскільки Україна перебуває під впливом значних соціальних, політичних та економічних змін. Сучасність ставить нові завдання та вимоги перед освітньою системою України, але без ґрунтовного наукового опрацювання головних питань організації розвитку суспільства, професійно-педагогічної компетентності, яка є важливим показником професійного розвитку кожної людини, зокрема викладача, це фактично неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вітчизняні науковці по-різному визначають зміст і сутність професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти. У своїх працях науковці, зокрема Л. Карпова, Т. Бучинська, Л. Тархан, А. Прокоф'єва, Є. Трифонов, С. Демченко й інші, розглядали зміст і сутність професійно-педагогічної компетентності викладача, психологічні, педагогічні та соціальні умови його становлення. Зміст і сутність професійно-педагогічної компетентності є одним з основних показників професійного розвитку кожного викладача. У багатьох випадках професійно-педагогічна компетентність викладача визначається специфікою викону-

ваної професійної діяльності та її приналежністю до визначених типів професій. Сучасність ставить нові виклики перед суспільством щодо питання професійної компетентності викладача не тільки в закладах вищої освіти, а й у цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно дослідити та проаналізувати зміст і сутність структури професійно-педагогічної компетентності викладача, розкрити його роль і наявність у нього спеціальних, соціальних, соціально-правових, соціально-економічних, психологічних, комунікативних, загальнокультурних, мотиваційних компонентів, які визначені вітчизняними науковцями.

Мета статті – розкрити зміст і сутність структури професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У структурі професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти можна виокремити такі основні компоненти: соціально-правову компетентність; спеціальну компетентність; персональну компетентність. Вони визначають усю сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності.

Структурними компонентами професійно-педагогічної компетентності є три сфери: мотиваційна (мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість), яка забезпечує сформованість загальнокультурної, особистісно-мотиваційної та соціальної компетентності; предметно-практична (операційно-технологічна), що сприяє розвитку певних підвидів професійно-педагогічної компетентності викладача, а також методологічної, практично-діяльничної, дидактико-методичної, спеціально-наукової, економіко-правової, екологічної, інформаційної, управлінської, комунікативної компетентностей; сфера саморегуляції, що розвиває психологічну компетентність викладача.

Т. Бучинська, розглядаючи зміст структури професійно-педагогічної компетентності, включає до неї моральний, особистісний і соціальний компоненти, які мають формуватися на основі теоретичних знань і практичних умінь. Основними складниками, на її думку, є низка ключових компетенцій, які здатні забезпечити ефективність діяльності спеціаліста [1].

Деяко інший підхід до структури професійної компетентності пропонує А. Прокоф'єва, котра розглядає структуру професійно-педагогічної компетентності викладача не через компетенції, а через структурні компоненти, а саме: мотиваційно-ціннісний, що містить мотиви самовдосконалення; когнітивний, який дослідниця розглядає як сукупність науково-теоретичних знань про професійно-педагогічну діяльність; рефлексивно-проектувальний, що характеризує рівень розвитку самооцінки, самореалізацію, відповідальність за результати своєї діяльності [2, с. 12].

Перелік компетенцій у структурі професійно-педагогічної компетентності пропонує також Л. Тархан. Науковець, зокрема, стверджує, що професійно-педагогічна компетентність викладача має складатися з таких компетентностей: соціально-педагогічна, дидактична, спеціальна, методично-інформаційна, загальнокультурна, комунікативна, науково-дослідницька та рефлексивна [3, с. 17].

На думку Л. Гур'є, структура професійно-педагогічної компетентності вимагає від викладача вищої школи вміння проектувати навчальний процес, поєднувати різні підходи до технології навчання, використовувати інноваційні системи навчання й виховання, здійснювати педагогічну рефлексію, тобто розв'язувати творчі, проблемні завдання професійно-педагогічної діяльності [4, с. 5].

Г. Кошонько подає розгорнуту й більш змістовну характеристику структури професійно-педагогічної компетентності викладача [5, с. 36], до якої відносить таке:

– громадянську компетентність, що виявляється в здатності викладача орієнтуватися в суспільно-політичному просторі держави, засто-

совувати нормативно-правові процедури та законодавчі акти для регулювання особистого життя та фахової діяльності;

– соціальну компетентність, що виявляє здатність викладача проектувати стратегії свого власного життя, життя індивідумів, різних соціальних груп відповідно до усталених норм і правил соціальної взаємодії (виявляти ініціативу, регулювати міжособистісні, групові відносини, долати конфлікти тощо);

– загальнокультурну компетентність, яка полягає в культурі міжособистісних відносин, толерантності, у знанні та використанні рідної й іноземних мов, у застосуванні методів самовиховання, у сприянні розвитку творчості, інноваційного мислення, у формуванні гуманістичного світогляду, у визначенні духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості, у розумінні важливості навчання впродовж життя;

– уміння вчитися, що характеризується здатністю уявляти, прогнозувати результати діяльності та досягати їх; знати й застосовувати прийоми смислового групування матеріалу, упорядковувати та відтворювати інформацію, уміти перетворювати інформацію на спосіб діяльності, сприймати й опрацьовувати матеріал залежно від мети діяльності, формулювати узагальнення, критичні судження й оригінальні думки, моделювати, комбінувати, доповнювати, перетворювати, інтегрувати способи перевірки й контролю власної діяльності, оцінювати навчальні дії студентів;

– технологічну компетентність, що визначає здатність педагога орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати технічні та мультимедійні засоби, володіти інформацією й оперувати нею відповідно до професійних потреб, оцінювати досягнутий результат;

– науково-методичну компетентність, до якої Г. Кошонько відносить поінформованість у сфері освітніх інновацій, інтерактивного навчання, використання інформаційних освітніх технологій моніторингу й управління освітніми процесами;

– прогностичну компетентність, яка визначає здатність до аналізу змісту та втілення фахових проектів, аналізу партнерських відносин, ділового співробітництва, передбачення наслідків фахової й особистої діяльності;

– комунікативну компетентність як об'єктивне сприйняття партнерів зі взаємодії, знаходження адекватного стилю й тону спілкування, урахування індивідуальних особливостей, уміння активно слухати, вільно володіти вербальними, невербальними, комп'ютерними засобами комунікації;

– підприємницьку компетентність, яка характеризується здатністю організовувати власну трудову діяльність, роботу колективу, аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, презентувати та поширювати інформацію про результати власної діяльності й діяльності колективу;

– налаштованість на саморозвиток і самовдосконалення, що формує потребу й готовність до самоосвітньої діяльності, творчого самовдосконалення впродовж життя через осмислення досягнутих результатів і самостійний вибір нових цілей і завдань;

– рефлексивну компетентність, яка реалізується через механізми рефлексії (процес осмислення, критичний аналіз і переосмислення особистісних смислів і змісту професійної педагогічної діяльності, учинків, поведінки) і забезпечує розвиток і саморозвиток, своєчасну корекцію й адекватний розвиток інших компетентностей; сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності та результативності.

Заслуговує на увагу аргументація низки інших авторів. Так, Є. Тріфонов до складників структури професійно-педагогічної компетентності відносить вимоги духовної, психічної, загальної фізичної, інтелектуальної, технологічної діяльності викладача [6].

Свою аргументацію наводить С. Демченко, який у структурі професійно-педагогічної компетентності викладача бачить такі складники: знання, уміння й навички, необхідні для набуття в процесі навчання методів і прийомів реалізації освітніх програм для педагогічної діяльності; культурний розвиток і саморозвиток педагога; його вміння й готовність знаходити та реалізовувати творчі варіанти вирішення різноманітних педагогічних ситуацій, накопичувати та передавати набутий педагогічний досвід. Іншими словами, педагог повинен бути кваліфікованим у сфері своєї професійно-педагогічної компетентності [7].

А. Деркач і В. Зазикін, розглядаючи структуру професійно-педагогічної компетентності викладача, виділяють у її складі п'ять головних елементів: гностичний або когнітивний елемент, який визначає наявність у викладача необхідних професійних знань; регулятивний елемент, який дозволяє викладачу використовувати наявні професійні знання для розв'язання професійних завдань; рефлексивно-статусний елемент, який дає право за рахунок визнання авторитарності діяти саме так; нормативний елемент, який визначає коло повноважень викладача, сферу його професійної діяльності; комунікативний елемент, необхідність якого зумовлена тим, що основні види професійно-педагогічної діяльності викладача завжди здійснюються в умовах спілкування і взаємодії [8].

Значний інтерес становлять погляди на досліджувану проблему Ю. Татура, який зазначає, що структура професійно-педагогічної компетентності викладача-професіонала впливає з визначення його компетентності, яка представлена когнітивним, мотиваційно-ціннісним, операційно-діяльним і соціально-психологічним компонентами.

На його думку, когнітивний компонент компетентності загалом формується в процесі професійної освіти та самоосвіти і являє собою розвинені до певного рівня знання; мотиваційно-ціннісний компонент компетентності визначає вибіркову спрямованість на діяльність; операційно-діяльничий компонент містить у собі (крім антиципації, саморегуляції та вміння приймати рішення) професійну творчість, комунікативну компетентність і адекватну професійну самооцінку; соціально-психологічний компонент включає в себе рефлексію, емпатію, спілкування, розуміння й ін., визначає соціалізацію особистості в спілкуванні як одному з видів діяльності, представляє процес і результат засвоєння й відтворення індивідом соціального досвіду в результаті впливу на розвиток особистості різних спрямованих факторів суспільного буття, а також виховання [9, с. 21].

Нам імponує визначення, яке подає В. Білик. Вона, урахувавши напрацювання провідних науковців, у своєму дослідженні окреслює сутність структури професійно-педагогічної компетентності шляхом об'єднання компетенцій викладача в чотири групи: ключові компетенції, які, на думку дослідниці, є універсальними для фахівців різних спеціальностей; професійні компетенції, спільні для фахівців окремої галузі знань; педагогічні компетенції, які стосуються теорії й методики професійної освіти; спеціально-предметні компетенції, які стосуються змісту професійної підготовки викладача, а саме тих дисциплін, які необхідні для забезпечення його майбутньої педагогічної діяльності [10, с. 221].

Висновки. Проаналізувавши літературу, присвячену дослідженню проблеми професійно-педагогічної компетентності викладача, ми зробили висновок, що професійно-педагогічна компетентність викладача – це складний комплекс, який поєднує професійні знання, уміння, навички, готовність до діяльності, а також цілу низку професійно важливих особистісних якостей (креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку, самореалізації, саморефлексії й ін.).

Отже, більшість науковців сходяться на думці, що професійно-педагогічна компетентність викладача визначається професійними знаннями й уміннями, ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, культурою, що виявляється в мові, стилі спілкування, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу, а також володінням методикою викладання предмета, здатністю взаємодіяти зі студентами, розвиненими професійно значущими особистими якостями. Відсутність хоча б одного із цих компонентів руйнує всю систему й зменшує ефективність діяльності викладача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бучинська Т. Сутність та складові професійної компетентності персоналу в умовах конкуренції. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 15. № 1. С. 305–309.
2. Прокофьева А. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущих специалистов в современной информационной образовательной среде вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Самара, 2008. 24 с.
3. Тархан Л. Теоретичні і методичні основи формування дидактичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория і методика професійної освіти». К., 2008. 40 с.
4. Гурье Л. Состав и структура профессиональной компетентности преподавателя вуза. Слагаемые профессиональной компетентности преподавателей / Под ред. В. Тимирясева. Казань: Изд-во «Таглимат», 2001. С. 5–23.
5. Кошонько Г. Сутність та структура професійної компетентності педагога. Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: зб. наук. пр. Житомир: ФОП Левковець, 2016. С. 30–37.
6. Трифонов Е. Пневмапсихосоматология человека: русско-англо-русская энциклопедия. 2012. URL: www.tryphonov.ru/terms.
7. Демченко С. Профессионально-педагогическая компетентность преподавателя специальных дисциплин как признак (черта характера) личности. Вестник Черкасского университета. Черкассы. 1998. № 8. С. 3–9.
8. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология. СПб.: Питер, 2003. 286 с.
9. Татур Ю. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. Высшее образование сегодня. 2004. № 3. С. 20–22.
10. Білик В. Сутність і структура професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. К. – Вінниця: Планер, 2010. Вип. 25. С. 219–225.